

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (δεύτερο τμήμα)
της 21ης Απριλίου 2005 *

Στην υπόθεση C-267/03,

με αντικείμενο αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 234 ΕΚ, που υπέβαλε το Högsta domstolen (Σουηδία) με απόφαση της 10ης Απριλίου 2003, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 18 Ιουνίου 2003, στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας κατά του

Lars Erik Staffan Lindberg,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (δεύτερο τμήμα),

συγκείμενο από τους C. W. A. Timmermans (εισηγητή), πρόεδρο τμήματος, C. Gulmann, R. Schintgen, Γ. Αρέστη και J. Klučka δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: F. G. Jacobs

γραμματέας: H. von Holstein, βοηθός γραμματέας,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 7ης Οκτωβρίου 2004,

* Γλώσσα διαδικασίας: η σουηδική.

αφού έλαβε υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- η M. Lindberg, εκπροσωπούμενη από τον C.-G. Tauson, advokat,
- η Σουηδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον A. Kruse,
- η Γαλλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τη R. Loosli-Surrans,
- η Πορτογαλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον L. Fernandes και την A. P. Barros, επικουρούμενους από τον J. da Cruz Vilaça, advogado,
- η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενη από τον K. Manji, επικουρούμενο από τη M. Δημητρίου, barrister,
- η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τη L. Ström van Lier,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 16ης Δεκεμβρίου 2004,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Η αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 1 της οδηγίας 83/189/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 28ης Μαρτίου 1983, για την καθιέρωση μιας διαδικασίας πληροφόρησης στον τομέα των τεχνικών προτύπων και προδιαγραφών (ΕΕ 1983, L 109, σ. 8), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 94/10/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Μαρτίου 1994 (ΕΕ L 100, σ. 30, στο εξής: οδηγία 83/189).
- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας κατά του Lindberg, ο οποίος κατηγορήθηκε για τη διοργάνωση, κατά παράβαση της σουηδικής νομοθεσίας περί λαχειοφόρων αγορών, παράνομων τυχερών παιγνίων για το κοινό υπό μορφήν εκμεταλλεύσεως αυτόματων μηχανημάτων παιγνίων.

Νομικό πλαίσιο

Η κοινοτική κανονιστική ρύθμιση

- 3 Το άρθρο 1 της οδηγίας 83/189 ορίζει τα εξής:

«Κατά την έννοια της παρούσας οδηγίας, νοούνται ως:

- 1) “προϊόν”: κάθε προϊόν βιομηχανικής κατασκευής και κάθε γεωργικό προϊόν [...].

- 2) “τεχνική προδιαγραφή”: η προδιαγραφή που περιέχεται σε έγγραφο στο οποίο ορίζονται τα απαιτούμενα χαρακτηριστικά ενός προϊόντος, όπως τα επίπεδα ποιότητας ή ιδιότητες χρήσης, η ασφάλεια, οι διαστάσεις, συμπεριλαμβανομένων των διατάξεων που ισχύουν για το προϊόν όσον αφορά την ονομασία πώλησης, την ορολογία, τα σύμβολα, τις δοκιμές και τις μεθόδους δοκιμής, τη συσκευασία, τη σήμανση και το ετικετάρισμα, καθώς και τις διαδικασίες αξιολόγησης της πιστότητας.

[...]

- 3) “άλλη απαίτηση”: απαίτηση, εκτός των τεχνικών προδιαγραφών, επιβαλλόμενη σε ένα προϊόν, ιδίως για λόγους προστασίας των καταναλωτών ή του περιβάλλοντος, η οποία αφορά τον κύκλο ζωής του προϊόντος μετά τη διάθεσή του στην αγορά, όπως οι συνθήκες χρησιμοποίησης, ανακύκλωσης, επαναχρησιμοποίησης ή εξάλειψής του, εφόσον οι συνθήκες αυτές μπορούν να επηρεάσουν σημαντικά τη σύνθεση ή τη φύση του προϊόντος, ή την εμπορία του.

[...]

- 9) “τεχνικός κανόνας”: τεχνική προδιαγραφή ή άλλη απαίτηση, συμπεριλαμβανομένων των οικείων διοικητικών διατάξεων, της οποίας η τήρηση είναι υποχρεωτική, *de jure* ή *de facto*, για την εμπορία ή τη χρήση ενός προϊόντος σε κράτος μέλος ή σε σημαντικό τμήμα του κράτους αυτού, όπως επίσης, με την επιφύλαξη των όσων ορίζει το άρθρο 10, οι νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις των κρατών μελών που απαγορεύουν την κατασκευή, εισαγωγή, εμπορία ή χρήση ενός προϊόντος.

[...]

- 10) “σχέδιο τεχνικού κανόνα”: το κείμενο μιας τεχνικής προδιαγραφής ή άλλης απαίτησης, συμπεριλαμβανομένων των διοικητικών διατάξεων, που εκπονείται προκειμένου η τεχνική αυτή προδιαγραφή ή απαίτηση να καθιερωθεί αμέσως ή εν τέλει ως τεχνικός κανόνας, και το οποίο, δεδομένου ότι βρίσκεται σε προπαρασκευαστικό στάδιο, μπορεί να υποστεί ουσιαστικές τροποποιήσεις.»
- 4 Τα άρθρα 8 και 9 της οδηγίας 83/189 επιβάλλουν στα κράτη μέλη την υποχρέωση, αφενός, να κοινοποιούν στην Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων τα σχέδια τεχνικών κανόνων που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της εν λόγω οδηγίας, εκτός αν πρόκειται απλώς για αυτούσια μεταφορά ενός διεθνούς ή ευρωπαϊκού προτύπου, οπότε αρκεί μια απλή πληροφόρηση ως προς το συγκεκριμένο πρότυπο, και, αφετέρου, να αναβάλλουν για πολλούς μήνες την έγκριση των σχεδίων αυτών προκειμένου να παρασχεθεί στην Επιτροπή η δυνατότητα να εξακριβώσει αν τα σχέδια αυτά συμβιβάζονται με το κοινοτικό δίκαιο και ιδίως με την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων ή να προτείνει την έκδοση οδηγίας, κανονισμού ή αποφάσεως για τον συγκεκριμένο τομέα.

Η σουηδική κανονιστική ρύθμιση

Ο ποινικός κώδικας

- 5 Το άρθρο 14 που περιλαμβάνεται στο κεφάλαιο 16 του ποινικού κώδικα (brottsbalken, στο εξής: σουηδικός ποινικός κώδικας) τυποποιεί το αδίκημα της διοργανώσεως παράνομων τυχηρών παιγνίων. Το αδίκημα αυτό, το οποίο επισύρει χρηματική ποινή ή ανώτατη ποινή φυλάκισεως δύο ετών, διαπράττει όποιος διοργανώνει παρανόμως για το κοινό παίγνιο ή άλλη δραστηριότητα το αποτέλεσμα της οποίας εξαρτάται πλήρως ή κατά το μεγαλύτερο μέρος από την τύχη, ή μια δραστηριότητα που, λόγω της φύσεώς της ή λόγω οικονομικών συμφερόντων ή άλλων παραγόντων, αποβαίνει ριψοκίνδυνη για τον παίκτη ή δυνατόν να αποφέρει στον διοργανωτή σημαντικό οικονομικό όφελος.

Η νομοθεσία περί λαχειοφόρων αγορών

- 6 Πριν από τη θέσπιση του νόμου (1994:1000) περί λαχειοφόρων αγορών [lotterilagen (1994:1000), SFS 1994, αριθ. 1000, στο εξής: νόμος περί λαχειοφόρων αγορών], που τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιανουαρίου 1995, ο κανονισμός (1979:207) περί λαχειοφόρων αγορών [lotteriförordningen (1979:207), SFS 1979, αριθ. 207], που ισχύει από 1ης Ιανουαρίου 1979, και, ακολούθως, ο νόμος (1982:1011) περί λαχειοφόρων αγορών [lotterilagen 1982:1011), SFS 1982, αριθ. 1011], που τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιανουαρίου 1984, απαγόρευαν τη διοργάνωση παιγνίων μηχανής, με εξαίρεση τα παίγνια που πραγματοποιούνται σε πλοία ευρισκόμενα σε διεθνή ύδατα.
- 7 Το άρθρο 3 του νόμου περί λαχειοφόρων αγορών ορίζει τα εξής:

«Κατά την έννοια του παρόντος νόμου, με τον όρο “λαχειοφόρος αγορά” νοείται η δραστηριότητα με την οποία ένα ή περισσότερα πρόσωπα μπορούν, είτε καταβάλλοντας χρηματικό ποσό είτε όχι, να προσκομίσουν μεγαλύτερο κέρδος από εκείνο των λοιπών μετεχόντων, υπό μορφήν:

- 1) κληρώσεως, προγνώσεως, στοιχήματος και άλλων παρεμφερών μέσων·
- 2) παιγνίων εμποροπανηγύρεων·
- 3) παιγνίων τυχηρών αριθμών, παιγνίων μηχανής, ρουλέτας, ζαριών, χαρτοπαιγνίων, παιγνίων με αλυσίδα επιστολών κι άλλων παρεμφερών παιγνίων [...]»

8 Το άρθρο 6 του νόμου περί λαχειοφόρων αγορών προβλέπει τα εξής:

«Κατά την έννοια του παρόντος νόμου, ως παίγνια μηχανής νοούνται τα παίγνια που παίζονται στα ακόλουθα μηχανικά ή ηλεκτρονικά μηχανήματα παιγνίων:

- 1) στα “μηχανήματα παιγνίων με εμπορεύματα” (“varuspelsautomat”), τα οποία καταβάλλουν το κέρδος υπό μορφήν εμπορευμάτων και στα οποία η δυνατότητα κέρδους εξαρτάται απολύτως ή εν μέρει από την τύχη·
- 2) στα “μηχανήματα παιγνίων με χρήματα” (“penningautomat”), τα οποία καταβάλλουν το κέρδος σε χρήμα και στα οποία η δυνατότητα κέρδους εξαρτάται κυρίως από την τύχη·
- 3) στα “μηχανήματα παιγνίων με αποδεικτικά αξίας” (“värdeautomat”), τα οποία καταβάλλουν το κέρδος υπό μορφήν αποδεικτικού αξίας, μάρκας παιγνίου ή υπό άλλη παρεμφερή μορφή και στα οποία η δυνατότητα κέρδους εξαρτάται κυρίως από την τύχη·
- 4) στα “μηχανήματα παιγνίων επιδεξιότητας” (“skicklighetsautomat”), τα οποία καταβάλλουν το κέρδος σε χρήμα και στα οποία η δυνατότητα κέρδους εξαρτάται απολύτως ή εν μέρει από την επιδεξιότητα του παίκτη.»

9 Κατά το άρθρο 9 του νόμου περί λαχειοφόρων αγορών:

«Εφόσον ο παρών νόμος δεν ορίζει διαφορετικά, η διοργάνωση λαχειοφόρων αγορών προϋποθέτει σχετική άδεια.»

- 10 Κατά το άρθρο 54, παράγραφος 1, σημείο 1, του νόμου περί λαχειοφόρων αγορών, όποιος εκ προθέσεως ή εκ βαριάς αμελείας διοργανώνει παρανόμως λαχειοφόρο αγορά τιμωρείται με χρηματική ποινή ή με φυλάκιση μέχρι έξι μήνες.
- 11 Από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι, κατόπιν της θέσεως σε ισχύ του νόμου περί λαχειοφόρων αγορών, τα σουηδικά δικαστήρια αντιμετώπισαν αμέσως σχεδόν προβλήματα οριοθετήσεως του πεδίου εφαρμογής του εν λόγω νόμου.
- 12 Ειδικότερα, το ζήτημα που τίθεται είναι αν η κατηγορία παιγνίων μηχανής «lyckohjulsspel» εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του νόμου περί λαχειοφόρων αγορών. Κύριο χαρακτηριστικό των παιγνίων της κατηγορίας αυτής, στην οποία ανήκουν τα παίγνια που είναι γνωστά ως «fruktspel» («φρουτάκια») ή «κουλοχέρης», χωρίς μοχλό, ακόμη και το πόκερ, είναι ότι τα κέρδη δεν καταβάλλονται αμέσως από το μηχάνημα, αλλά αποδίδονται στον παίκτη, αφού το ζητήσει, από τον κάτοχο του μηχανήματος.
- 13 Συναφώς, διάφορα σουηδικά δικαστήρια, μεταξύ των οποίων και εφετεία, έκριναν ότι τα «lyckohjulsspel», δεν ενέπιπταν, εξαιτίας του χαρακτηριστικού τους αυτού, σε καμία από τις κατηγορίες παιγνίων μηχανής του άρθρου 6 του νόμου περί λαχειοφόρων αγορών και ότι δεν μπορούσαν να χαρακτηρισθούν ούτε ως «άλλα παρεμφερή παίγνια» κατά την έννοια του άρθρου 3, σημείο 3, του νόμου αυτού. Κατά την εν λόγω νομολογία, από τα στοιχεία αυτά προέκυπτε ότι τα εν λόγω παίγνια δεν ενέπιπταν στο πεδίο εφαρμογής του νόμου περί λαχειοφόρων αγορών.
- 14 Λαμβανομένης υπόψη της νομολογίας αυτής, η Σουηδική Κυβέρνηση πρότεινε, σύμφωνα με την απόφαση περί παραπομπής, την τροποποίηση του νόμου περί λαχειοφόρων αγορών κατά τέτοιο τρόπο ώστε τα «lyckohjulsspel» να εμπίπτουν στην έννοια των παιγνίων μηχανής κατά την έννοια των άρθρων 3, σημείο 3, και 6 του εν λόγω νόμου.

15 Με τον νόμο (1996:1168) περί τροποποιήσεως του νόμου περί λαχειοφόρων αγορών [lag om ändring i lotterilagen (1996:1168) SFS 1996, αριθ. 1168, στο εξής: νόμος του 1996], που τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιανουαρίου 1997, η εν λόγω κυβερνητική πρόταση εγκρίθηκε από το Riksdag (Σουηδικό Κοινοβούλιο).

16 Ο νόμος του 1996 προσέθεσε στο άρθρο 6 του νόμου περί λαχειοφόρων αγορών την ακόλουθη εισαγωγή:

«Κατά την έννοια του παρόντος νόμου, ως παίγνια μηχανής νοούνται τα παίγνια που παίζονται σε μηχανικά ή αυτόματα μηχανήματα παιγνίων.

[...]»

17 Ο νόμος του 1996 εισήγαγε, επιπλέον, στον νόμο περί λαχειοφόρων αγορών το άρθρο 24 bis, το οποίο προβλέπει τα εξής:

«Άδεια χορηγείται μόνο για τα παίγνια "varuspelsautomat", "penningautomat", "värdeautomat" και "skicklighetsautomat".»

18 Από το εν λόγω άρθρο 24 bis του νόμου περί λαχειοφόρων αγορών προκύπτει ότι, δεδομένου ότι δεν μπορεί να χορηγηθεί σχετική άδεια για τα «lyckohjulsspel», η εκμετάλλευσή τους απαγορεύεται στη Σουηδία, βάσει του εν λόγω νόμου.

- 19 Το 1999 ο νόμος περί λαχειοφόρων αγορών τροποποιήθηκε εκ νέου, ιδίως όσον αφορά το ζήτημα των παιγνίων «varuspelsautomat», από τον νόμο (1999:358) περί τροποποιήσεως του νόμου περί λαχειοφόρων αγορών [lag om ändring i lotterilagen (1999:358), SFS 1999, αριθ. 358, στο εξής: νόμος του 1999].

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

- 20 Με την από 16 Ιουνίου 1999 απόφαση του Ljungby tingsrätt (πρωτοβάθμιο δικαστήριο του Ljungby), η οποία επιβεβαιώθηκε κατ' έφεση με την απόφαση του Göta hovrätt (εφετείου του Göta) της 31ης Οκτωβρίου 2000, ο Lindberg κηρύχθηκε ένοχος διοργανώσεως παράνομων τυχηρών παιγνίων και καταδικάστηκε σε χρηματική ποινή 150 SEK ημερησίως επί 80 ημέρες.
- 21 Ο Lindberg κατηγορήθηκε για τη διοργάνωση, χωρίς σχετική άδεια, κατά την περίοδο από 1ης Ιανουαρίου 1997 έως 20 Απριλίου 1998, δημόσιων λαχειοφόρων αγορών ριψοκίνδυνων για τον παίκτη, κατά την έννοια του κεφαλαίου 16, άρθρο 14, του σουηδικού ποινικού κώδικα. Επρόκειτο για τυχηρά παίγνια τα οποία εμπίπτουν στην κατηγορία των «lyckohjulsspel» και διοργανώνονται στους χώρους του kiosque Ingvars στο Älmhult (Σουηδία).
- 22 Ο Lindberg προσέφυγε κατά της κατ' έφεση εκδοθείσας αποφάσεως του Göta hovrätt ενώπιον του Högsta domstolen (ανωτάτου δικαστηρίου).
- 23 Με την παρούσα αίτησή του αναιρέσεως, ο Lindberg ζήτησε, πρώτον, να αρθούν οι σε βάρος του κατηγορίες και, δεύτερον, να κηρυχθεί το αδίκημα που του προσάπτεται ως απλή παράβαση του νόμου περί λαχειοφόρων αγορών και να μειωθεί ο αριθμός των ημερών της χρηματικής ποινής που του επιβλήθηκε.

- 24 Ο αναιρεσείων υποστήριξε, ειδικότερα, ότι οι διατάξεις του νόμου του 1996 αποτελούν, στο μέτρο που προβλέπουν την ισχύουσα από 1ης Ιανουαρίου 1997 απαγόρευση εκμεταλλεύσεως των «lyskohjulsspel», τεχνικούς κανόνες κατά την έννοια της οδηγίας 83/189, οι οποίοι δεν μπορούν να προβληθούν βασίμως σε βάρος του, καθόσον οι σουηδικές αρχές δεν τους κοινοποίησαν στην Επιτροπή πριν από τη θέση τους σε ισχύ.
- 25 Με την απόφαση περί παραπομπής, το Högsta domstolen παραπέμπει στις γραπτές προτάσεις που υπέβαλε ενώπιόν του ο εισαγγελέας του εν λόγω δικαστηρίου (στο εξής: εισαγγελέας). Οι προτάσεις αυτές μπορούν να συνοψιστούν στα εξής.
- 26 Κατά τον εισαγγελέα, το ζήτημα αν η διοργάνωση τυχηρών παιγνίων εκ μέρους του Lindberg ήταν παράνομη πρέπει να εκτιμηθεί στο πλαίσιο των κανονιστικών ρυθμίσεων περί λαχειοφόρων αγορών, καθόσον οι δραστηριότητες για τις οποίες, σύμφωνα με τις ρυθμίσεις αυτές, έχει χορηγηθεί σχετική άδεια ή οι οποίες απαλλάσσονται από την υποχρέωση λήψεως αδειας δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του κεφαλαίου 16, άρθρο 14, του σουηδικού ποινικού κώδικα.
- 27 Ο εισαγγελέας, αφού αναφέρθηκε στις περιστάσεις υπό τις οποίες θεσπίστηκε ο νόμος του 1996, για τις οποίες γίνεται λόγος στις σκέψεις 11 έως 15 της παρούσας αποφάσεως επισήμανε ότι, κατά τη θέσπιση του νόμου περί λαχειοφόρων αγορών, το Βασίλειο της Σουηδίας δεν αποτελούσε ακόμη κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και διαπίστωσε, συναφώς, ότι η οδηγία 83/189 δεν περιέχει αναδρομικής ισχύος υποχρέωση κοινοποιήσεως ήδη εκδοθεισών διατάξεων.
- 28 Ο εισαγγελέας τόνισε, ωστόσο, ότι, κατά τη θέσπιση του νόμου του 1996, το Βασίλειο της Σουηδίας είχε προσχωρήσει στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

- 29 Ο εισαγγελέας επισημαίνει ότι το νομοσχέδιο της Σουηδικής Κυβερνήσεως που οδήγησε στον νόμο του 1996 δεν κοινοποιήθηκε στην Επιτροπή βάσει της οδηγίας 83/189, αλλά ότι, στη συνέχεια, ανέκυψαν αμφιβολίες σχετικά με την υποχρέωση κοινοποιήσεως του εν λόγω νομοσχεδίου.
- 30 Όπως υποστήριξε ο εισαγγελέας, κατά τη Σουηδική Κυβέρνηση, η εν λόγω κοινοποίηση δεν ήταν αναγκαία, καθόσον ο νόμος περί λαχειοφόρων αγορών κάλυπτε ήδη τα «*lyckohjulsspel*», δεδομένου ότι τα παίγνια αυτά ενέπιπταν στην έννοια των «άλλων παρεμφερών παιγνίων» του άρθρου 3, σημείο 3, του εν λόγω νόμου. Ως εκ τούτου, ο νόμος του 1996 απλώς αποσαφήνιζε την πρόθεση του νομοθέτη και, συνεπώς, δεν επέφερε καμία ουσιαστική μεταβολή στο πεδίο εφαρμογής του νόμου περί λαχειοφόρων αγορών.
- 31 Ωστόσο, με την από 29 Ιανουαρίου γνώμη του, το *Kommerskollegium* (σουηδικό εμπορικό επιμελητήριο), αφού διαβουλευτήκε σχετικώς με τη Σουηδική Κυβέρνηση, συνήγαγε αντίθετο συμπέρασμα.
- 32 Λαμβανομένων υπόψη των εν λόγω αμφιβολιών, η Σουηδική Κυβέρνηση ζήτησε την κατάργηση των νόμων του 1996 και του 1999, πρότεινε δε οι τροποποιήσεις που επέφεραν οι εν λόγω νόμοι στον νόμο περί λαχειοφόρων αγορών να περιληφθούν σε νέα πρόταση νόμου, η οποία θα έπρεπε να κοινοποιηθεί στην Επιτροπή βάσει της οδηγίας 83/189.
- 33 Αυτή η πρόταση νόμου υποβλήθηκε στη συνέχεια στο σουηδικό Κοινοβούλιο και ψηφίστηκε ως νόμος (2001:1045), ο οποίος τροποποίησε τον νόμο περί λαχειοφόρων αγορών [*lag om ändring i lotterilagen* (2001:1045), SFS 2001, αριθ. 1045] και τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιανουαρίου 2002.

34 Ο εισαγγελέας υποστήριξε ότι μπορεί σαφώς να γίνει δεκτή η ερμηνεία της Σουηδικής Κυβερνήσεως σύμφωνα με την οποία οι τροποποιήσεις που επέφερε ο νόμος του 1996 στον νόμο περί λαχειοφόρων αγορών δεν έπρεπε να κοινοποιηθούν στην Επιτροπή βάσει της οδηγίας 83/189, καθόσον δεν περιέχουν καμία ουσιαστική τροποποίηση των σχετικών με τις λαχειοφόρους αγορές κανονιστικών ρυθμίσεων. Συγκεκριμένα, μπορεί ευλόγως να υποστηριχθεί ότι τα «lyckohjulsspel» εμπίπτουν στην κατηγορία των «άλλων παρεμφερών παιγνίων» του άρθρου 3, σημείο 3, του νόμου περί λαχειοφόρων αγορών. Η διατύπωση της εν λόγω διατάξεως συνηγορεί σαφώς υπέρ της απόψεως αυτής.

35 Ωστόσο, από τη συνολική εξέταση των προβαλλόμενων επιχειρημάτων προκύπτει μάλλον ότι όντως υφίσταται υποχρέωση κοινοποίησης βάσει της οδηγίας 83/189. Από τις προπαρασκευαστικές πράξεις του νόμου περί λαχειοφόρων αγορών προκύπτει πράγματι ότι η κατηγορία των «άλλων παρεμφερών παιγνίων» αφορούσε μόνον τις «αλυσίδες επιστολών» για τις οποίες γίνεται λόγος στην ίδια διάταξη. Πρέπει, επιπλέον, να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι το Σουηδικό Κοινοβούλιο κατήργησε τις τροποποιήσεις που επέφερε ο νόμος του 1996 στον νόμο περί λαχειοφόρων αγορών, οι οποίες τέθηκαν εκ νέου σε ισχύ αφότου κοινοποιήθηκαν στην Επιτροπή, όπως επισημάνθηκε με τη σκέψη 32 της παρούσας αποφάσεως.

36 Αυτό σημαίνει ότι, κατόπιν των εν λόγω τροποποιήσεων, τα «lyckohjulsspel» συγκαταλέχθηκαν στα παίγνια μηχανής, τα οποία εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του νόμου περί λαχειοφόρων αγορών, και ότι στον νόμο αυτό εισήχθη μια νέα ρητή απαγόρευση, η οποία αφορά τα άλλα παίγνια μηχανής, πλην αυτών που απαριθμούνται στο άρθρο 6 του εν λόγω νόμου.

37 Η παράλειψη κοινοποίησης της εν λόγω απαγορεύσεως συνεπάγεται ότι η υποχρέωση κοινοποίησης δεν μπορεί να προβληθεί σε βάρος ιδιωτών. Ο εισαγγελέας υποστηρίζει, συναφώς, ότι οι σχετικές με τα παίγνια μηχανής τεχνικές προδιαγραφές και πρότυπα εμπίπτουν στην οδηγία 83/189 και ότι η οδηγία αυτή δεν προβλέπει καμία ρητή εξαίρεση από την υποχρέωση κοινοποίησης, σε περιπτώσεις επουσιωδών τροποποιήσεων ή διευκρινίσεων των εν λόγω προδιαγραφών.

38 Λαμβανομένων υπόψη των στοιχείων αυτών, ο εισαγγελέας πρότεινε την απόσυρση των κατηγοριών σε βάρος του Lindberg για διοργάνωση παράνομων τυχρών παιγνίων.

39 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Högsta domstolen αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Μπορεί η εισαγωγή στην εθνική νομοθεσία της απαγορεύσεως χρησιμοποίησεως ενός προϊόντος να συνιστά τεχνικ[ό κανόνα ο οποίος] πρέπει να κοινοποιηθεί σύμφωνα με την οδηγία [83/189];

2) Μπορεί η εισαγωγή στην εθνική νομοθεσία της απαγορεύσεως μιας υπηρεσίας η οποία επηρεάζει τη χρησιμοποίηση ενός προϊόντος να συνιστά τεχνικ[ό κανόνα ο οποίος] πρέπει να κοινοποιηθεί σύμφωνα με την οδηγία [83/189];

3) Μπορεί ο εκ νέου ορισμός στην εθνική νομοθεσία μιας υπηρεσίας η οποία συνδέεται με την κατασκευή ενός προϊόντος να συνιστά τεχνική προδιαγραφή η οποία πρέπει να κοινοποιηθεί σύμφωνα με την οδηγία [83/189], αν ο νέος ορισμός επηρεάζει τη χρησιμοποίηση του προϊόντος;

4) Ποια σημασία για την υποχρέωση κοινοποίησεως βάσει της οδηγίας [83/189] έχουν περιστάσεις όπως:

— το γεγονός ότι η προβλεπόμενη στην εθνική νομοθεσία απαίτηση αδειας μετατρέπεται σε απαγόρευση

- η μεγαλύτερη ή μικρότερη αξία του προϊόντος ή της υπηρεσίας·
- το μέγεθος της αγοράς για το προϊόν ή την υπηρεσία·
- το αποτέλεσμα που παράγει ως προς τη χρησιμοποίηση μια νέα εθνική διάταξη, δηλαδή αν το αποτέλεσμα συνιστά απόλυτη απαγόρευση της χρησιμοποίησης, καθώς και αν η χρησιμοποίηση απαγορεύεται ή περιορίζεται σε έναν ή πολλούς δυνητικούς τομείς χρήσεως;»

Προκαταρκτικές παρατηρήσεις

⁴⁰ Καταρχάς, επιβάλλεται η διαπίστωση, πρώτον, ότι, όπως προκύπτει από το σκεπτικό της αποφάσεως περί παραπομπής, οι εθνικές διατάξεις για τις οποίες το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 83/189 είναι εκείνες του νόμου περί λαχειοφόρων αγορών, όπως τροποποιήθηκε με τον νόμο του 1996 (στο εξής: τροποποιημένος νόμος περί λαχειοφόρων αγορών), οι οποίες τέθηκαν σε ισχύ την 1η Ιανουαρίου 1997, στο μέτρο που περιέχουν απαγόρευση διοργανώσεως παράνομων τυχρών παιγνίων μέσω της εκμεταλλεύσεως αυτόματων μηχανημάτων παιγνίων, ήτοι των επίδικων της κύριας δίκης «lyckohjulsspel», των οποίων κύριο χαρακτηριστικό είναι ότι τα κέρδη δεν καταβάλλονται αμέσως από το μηχανήμα, αλλά αποδίδονται στον παίκτη, αφού το ζητήσει, από τον κάτοχο του μηχανήματος.

⁴¹ Η Σουηδική Κυβέρνηση υποστηρίζει, ωστόσο, ότι το αρχικό κείμενο του νόμου περί λαχειοφόρων αγορών περιελάμβανε ήδη την απαγόρευση αυτή και ότι ο νόμος του 1996 απλώς τη διευκρίνισε. Αυτή η ερμηνεία των εθνικών κανονιστικών ρυθμίσεων, την οποία, όπως προκύπτει από την απόφαση περί παραπομπής, δεν ακολούθησαν

πολλά σουηδικά δικαστήρια, μεταξύ των οποίων και εφετεία, αφορά ένα αμφισβητούμενο ζήτημα ερμηνείας του εθνικού δικαστηρίου, το οποίο δεν εμπίπτει στην αρμοδιότητα του Δικαστηρίου, κατά την εξέταση υποθέσεως στο πλαίσιο αιτήσεως εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως.

- 42 Κατά συνέπεια, για να δοθεί απάντηση στα υποβληθέντα ερωτήματα, πρέπει να ληφθούν υπόψη τα στοιχεία της αποφάσεως περί παραπομπής, σύμφωνα με την οποία η επίδικη απαγόρευση εισήχθη στον νόμο περί λαχειοφόρων αγορών με τον νόμο του 1996.
- 43 Δεύτερον, αν υποθεθεί ότι οι οικείες διατάξεις του τροποποιηθέντος νόμου περί λαχειοφόρων αγορών αποτελούν τεχνικούς κανόνες, το οικείο κράτος μέλος όφειλε να τις κοινοποιήσει υπό μορφή νομοσχεδίου βάσει της οδηγίας 83/189, ως έχει κατόπιν της τροποποίησής της από την οδηγία 94/10 (βλ., μεταξύ άλλων, υπό την έννοια αυτή, απόφαση της 3ης Ιουνίου 1999, C-33/97, Colim (Συλλογή 1999, σ. I-3175, σκέψεις 25 και 26).
- 44 Επιβάλλεται η επισήμανση ότι η οδηγία 83/189, ως είχε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της κύριας δίκης, προβλέπει μόνον υποχρέωση κοινοποίησεως σχεδίων τεχνικών κανόνων σχετικών με τα εν λόγω προϊόντα.
- 45 Κατόπιν της εκδόσεως της οδηγίας 98/48/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Ιουλίου 1998, για την τροποποίηση της οδηγίας 98/34/ΕΚ για την καθιέρωση μιας διαδικασίας πληροφόρησης στον τομέα των τεχνικών προτύπων και προδιαγραφών (ΕΕ L 217, σ. 18), το πεδίο εφαρμογής της υποχρέωσης κοινοποίησεως των σχεδίων τεχνικών κανόνων επεκτάθηκε και στα σχέδια που αφορούν ορισμένες υπηρεσίες οι οποίες δεν είναι επίδικες στην υπόθεση της κύριας δίκης, ήτοι τις υπηρεσίες του τομέα της κοινωνίας της πληροφορίας στις οποίες αναφέρεται το άρθρο 1, σημείο 2, της οδηγίας 98/34/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Ιουνίου 1998, για την καθιέρωση μιας διαδικασίας πληροφόρησης στον τομέα των τεχνικών προτύπων και κανονισμών (ΕΕ L 204, σ. 18). Αυτή η οδηγία δεν μπορεί, ωστόσο, να ληφθεί υπόψη στην υπόθεση της κύριας δίκης.

- 46 Τρίτον, η Πορτογαλική Κυβέρνηση υπενθυμίζει ότι το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η δραστηριότητα εκμεταλλεύσεως μηχανημάτων τυχρών παιγνίων ή χρηματικών παιγνίων, ανεξαρτήτως του αν διακρίνεται από τις δραστηριότητες παραγωγής, εισαγωγής και διανομής τέτοιων μηχανημάτων, πρέπει να χαρακτηριστεί ως «παροχή υπηρεσιών», κατά την έννοια της Συνθήκης ΕΚ, και, επομένως, δεν εμπίπτει στα άρθρα 30 και 34 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρα 28 ΕΚ και 29 ΕΚ), περί ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων (βλ. απόφαση της 11ης Σεπτεμβρίου 2003, C-6/01, *Ανομαρ κ.λπ.*, Συλλογή 2003, σ. I-8621, σκέψη 56).
- 47 Η Πορτογαλική Κυβέρνηση συνάγει από την εν λόγω νομολογία το συμπέρασμα ότι η οδηγία 83/189, της οποίας το πεδίο εφαρμογής συμπίπτει με εκείνο των διατάξεων της Συνθήκης περί ελεύθερης κυκλοφορίας εμπορευμάτων, έχει εφαρμογή στην υπόθεση της κύριας δίκης μόνον αν η υπόθεση αυτή εμπίπτει στις εν λόγω διατάξεις της Συνθήκης και όχι στις διατάξεις περί ελεύθερης παροχής υπηρεσιών. Εφόσον από τη νομολογία προκύπτει ότι η εκμετάλλευση παιγνίων όπως τα επίδικα της κύριας δίκης πρέπει να χαρακτηριστεί ως παροχή υπηρεσιών, η οδηγία αυτή δεν έχει εφαρμογή στην εν λόγω διαφορά.
- 48 Συναφώς, επιβάλλεται να υπομνησθεί ότι η οδηγία 83/189 σκοπεί στη μέσω προληπτικού ελέγχου προστασία της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων, η οποία αποτελεί ένα από τα θεμέλια της Κοινότητας (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 16ης Ιουνίου 1998, C-226/97, *Lemmens*, Συλλογή 1998, σ. I-3711, σκέψη 32).
- 49 Ωστόσο, το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 83/189, δεδομένου ότι στηρίζεται κυρίως στην έννοια του τεχνικού κανόνα, ορίζεται καταρχήν αυτοτελώς και δεν εξαρτάται από το αν πληρούνται, σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, οι προϋποθέσεις εφαρμογής των διατάξεων της Συνθήκης περί ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων.

- 50 Τούτο εξηγείται από το γεγονός ότι η οδηγία 83/189 προβλέπει ένα διαδικαστικό μηχανισμό προληπτικού ελέγχου, με τον οποίο μπορεί να εξακριβωθεί αν μια εθνική ρύθμιση που περιέχει τεχνικό κανόνα εμπίπτει στις διατάξεις της Συνθήκης περί ελεύθερης κυκλοφορίας εμπορευμάτων και, αν συντρέχει η προϋπόθεση αυτή, να εξεταστεί αν η εν λόγω ρύθμιση συμβιβάζεται με τις διατάξεις αυτές.
- 51 Οι ενδεχόμενες συνέπειες του τεχνικού κανόνα στο ενδοκοινοτικό εμπόριο δεν ελήφθησαν υπόψη από την οδηγία 83/189 ως κριτήριο για τον καθορισμό του πεδίου εφαρμογής της.
- 52 Ομοίως, μολοντί είναι γεγονός ότι τα εμπόδια στο εμπόριο μεταξύ κρατών μελών μπορούν να δικαιολογηθούν αν είναι αναγκαία για την ικανοποίηση επιτακτικών αναγκών προς εξυπηρέτηση ενός σκοπού γενικού συμφέροντος, οι λόγοι που δικαιολογούν τα εν λόγω εμπόδια και τους οποίους επικαλείται ιδίως η Πορτογαλική Κυβέρνηση με τις παρατηρήσεις που κατέθεσε ενώπιον του Δικαστηρίου, δεν αποτελούν, επίσης, προβλεπόμενο από την οδηγία 83/189 κριτήριο οριοθέτησεως του πεδίου εφαρμογής της, κυρίως διότι οι λόγοι αυτοί ουδεμία σχέση έχουν με την έννοια του τεχνικού κανόνα.

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί των δύο πρώτων ερωτημάτων

- 53 Με τα δύο πρώτα ερωτήματα, που πρέπει να εξεταστούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ερωτά, κατ' ουσίαν, αν εθνικές διατάξεις όπως αυτές του τροποποιηθέντος νόμου περί λαχειοφόρων αγορών αποτελούν τεχνικό κανόνα κατά την έννοια του άρθρου 1, σημείο 9, της οδηγίας 83/189, στο μέτρο που περιλαμβάνουν απαγόρευση διοργανώσεως τυχαίων παιγνίων μέσω της εκμεταλλεύσεως ορισμένων αυτόματων μηχανημάτων παιγνίων.

- 54 Από το άρθρο 1, σημείο 9, της οδηγίας 83/189 προκύπτει ότι η έννοια του «τεχνικού κανόνα» υποδιαιρείται σε τρεις κατηγορίες, ήτοι, πρώτον, στην «τεχνική προδιαγραφή», κατά την έννοια του άρθρου 1, σημείο 2, της εν λόγω οδηγίας, στην «άλλη απαίτηση», όπως ορίζεται στο άρθρο 1, σημείο 3, της οδηγίας αυτής, και στις «διατάξεις των κρατών μελών που απαγορεύουν την κατασκευή, εισαγωγή, εμπορία ή χρήση ενός προϊόντος», κατά την έννοια του άρθρου 1, σημείο 9, πρώτο εδάφιο, της ίδιας οδηγίας.
- 55 Όσον αφορά, πρώτον, τον ενδεχόμενο χαρακτηρισμό εθνικών διατάξεων όπως οι επίδικες της κύριας δίκης ως τεχνικών κανόνων, λόγω του ότι υπάγονται στην κατηγορία των τεχνικών προδιαγραφών του άρθρου 1, σημείο 2, της οδηγίας 83/189, είναι γεγονός ότι το άρθρο 24α του τροποποιηθέντος νόμου περί λαχειοφόρων αγορών περιλαμβάνει απαγόρευση χρήσεως μιας συγκεκριμένης κατηγορίας μηχανημάτων παιγνίων, η οποία καθορίζεται με γνώμονα ορισμένα ειδικά χαρακτηριστικά τους.
- 56 Εν προκειμένω, πάντως, ο χαρακτηρισμός μιας τέτοιας διατάξεως ως «τεχνικής προδιαγραφής», κατά την έννοια του άρθρου 1, σημείο 2, της οδηγίας 83/189, δεν μπορεί να γίνει δεκτός.
- 57 Όπως έκρινε το Δικαστήριο, η έννοια της τεχνικής προδιαγραφής προϋποθέτει ότι το εθνικό μέτρο αναφέρεται οπωσδήποτε στο προϊόν ή στη συσκευασία του, αυτά καθαυτά, και, συνεπώς, καθορίζει ένα από τα απαιτούμενα χαρακτηριστικά ενός προϊόντος (βλ., υπό την έννοια αυτή, αποφάσεις της 8ης Μαρτίου 2001, C-278/99, Van der Burg, Συλλογή 2001, σ. I-2015, σκέψη 20, της 22ας Ιανουαρίου 2002, C-390/99, Canal Satélite Digital, Συλλογή 2002, σ. I-607, σκέψη 45, και της 6ης Ιουνίου 2002, C-159/00, Sapod Audic, Συλλογή 2002, σ. I-5031, σκέψη 30).
- 58 Επιβάλλεται η διαπίστωση ότι ένα εθνικό μέτρο όπως το επίδικο της κύριας δίκης περιλαμβάνει ουσιαστικώς απαγόρευση προς άτομα που, όπως ο Lindberg, εκμεταλλεύονται ανάλογα μηχανήματα και επιθυμούν να θέσουν ορισμένα είδη αυτόματων μηχανημάτων παιγνίων στη διάθεση των παικτών και, επομένως, των καταναλωτών.

- 59 Ένα τέτοιο μέτρο σκοπεί, κατά συνέπεια, στη ρύθμιση της δραστηριότητας των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον τομέα της παροχής υπηρεσιών σχετικών με τα αυτόματα μηχανήματα παιγνίων. Το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι, όταν ένα εθνικό μέτρο προβλέπει προϋποθέσεις για την εγκατάσταση επιχειρήσεων, όπως οι διατάξεις που εξαρτούν την άσκηση επαγγελματικής δραστηριότητας από προηγούμενη έγκριση, οι προϋποθέσεις αυτές δεν συνιστούν τεχνικούς κανόνες (βλ., υπό την έννοια αυτή, απόφαση της 30ής Απριλίου 1996, C-194/94, CIA Security International, Συλλογή 1996, σ. I-2201, σκέψη 25).
- 60 Συγκεκριμένα, το εν λόγω μέτρο δεν αναφέρεται οπωσδήποτε στο προϊόν ή στη συσκευασία του, αυτά καθαυτά, και, συνεπώς, δεν καθορίζει ένα από τα απαιτούμενα χαρακτηριστικά ενός προϊόντος, κατά την έννοια του άρθρου 1, σημείο 2, της οδηγίας 83/189, όπως ερμηνεύθηκε από την παρατιθέμενη στη σκέψη 57 της παρούσας αποφάσεως νομολογία.
- 61 Υπέρ της ερμηνείας αυτής συνηγορούν οι αιτιολογικές σκέψεις της προτάσεως οδηγίας του Συμβουλίου με την οποία τροποποιήθηκε για δεύτερη φορά η οδηγία 83/189 για την καθιέρωση μιας διαδικασίας πληροφόρησης στον τομέα των τεχνικών προτύπων και προδιαγραφών (ΕΕ 1992, C 340, σ. 7), πρόταση που οδήγησε στην έκδοση από το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης της οδηγίας 94/10.
- 62 Με την τελευταία αυτή οδηγία, η οποία εφαρμόζεται *ratione temporis* στη διαφορά της κύριας δίκης, εισήχθη στην οδηγία 83/189 μια δεύτερη κατηγορία τεχνικών κανόνων, ήτοι η κατηγορία με την ονομασία «άλλη απαίτηση».
- 63 Συνεπώς, τίθεται το ζήτημα αν το επίδικο της κύριας δίκης εθνικό μέτρο μπορεί να χαρακτηριστεί ως «άλλη απαίτηση», κατά την έννοια του άρθρου 1, σημείο 3, της οδηγίας 83/189, το οποίο, σύμφωνα με το σημείο 9 του ίδιου αυτού άρθρου, συνιστά επίσης τεχνικό κανόνα.

- 64 Συναφώς, κατά το σημείο 18 των εν λόγω αιτιολογικών σκέψεων, ενώ αρχικώς η οδηγία 83/189 επρόκειτο να λαμβάνει υπόψη μόνον τους τεχνικούς κανόνες που επιβάλλονταν σε ένα προϊόν ενόψει της θέσεώς του σε κυκλοφορία στην αγορά, κυρίως για λόγους ασφάλειας, στη συνέχεια αποδείχθηκε αναγκαία η διεύρυνση του περιεχομένου της.
- 65 Με τις εν λόγω αιτιολογικές σκέψεις η Επιτροπή εξήγησε ότι η εισαγωγή στην οδηγία 83/189, μεταξύ άλλων, της έννοιας «άλλη απαίτηση» είχε ως σκοπό την επέκταση του αρχικού πεδίου εφαρμογής της οδηγίας 83/189, προκειμένου να καλύψει και τις εθνικές κανονιστικές ρυθμίσεις που αφορούν ιδίως την προστασία των καταναλωτών και περιλαμβάνουν απαιτήσεις οι οποίες γεννώνται εξαιτίας του γεγονότος ότι το προϊόν λαμβάνεται υπόψη μετά την κυκλοφορία του στην αγορά, και, ειδικότερα, τις ρυθμίσεις που αφορούν τις πιθανές χρήσεις του εν λόγω προϊόντος.
- 66 Στο ίδιο σημείο των εν λόγω αιτιολογικών σκέψεων αναφέρεται ότι, κατόπιν της επεκτάσεως του πεδίου εφαρμογής της, η οδηγία 83/189 είναι σε θέση να καλύψει κανονιστικές ρυθμίσεις δυνάμενες να επηρεάσουν το προϊόν και να προκαλέσουν στρέβλωση του ανταγωνισμού.
- 67 Επιβάλλεται η επισήμανση ότι ο ορισμός της έννοιας «άλλη απαίτηση», όπως χρησιμοποιείται στην πρόταση οδηγίας που υπέβαλε η Επιτροπή στο Συμβούλιο, εγκρίθηκε από το Συμβούλιο και διατηρήθηκε αμετάβλητη στο τελικό κείμενο της οδηγίας 94/10.
- 68 Λαμβανομένων υπόψη των στοιχείων αυτών, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι ένα εθνικό μέτρο όπως η επίδικη της κύριας δίκης απαγόρευση καλύπτεται από την έννοια «άλλη απαίτηση», όπως εισήχθη από την οδηγία 94/10 στην οδηγία 83/189 προκειμένου να επεκτείνει το πεδίο εφαρμογής της τελευταίας και, κατά συνέπεια, δεν εμπίπτει στην κατηγορία των τεχνικών προδιαγραφών.

- 69 Πρόκειται, συγκεκριμένα, για μια υποχρέωση όσον αφορά το προϊόν, ήτοι τα αυτόματα μηχανήματα παιγνίων, η οποία επιβάλλεται κυρίως για λόγους προστασίας των καταναλωτών, ήτοι των οικείων παικτών.
- 70 Υπό τις συνθήκες αυτές, μια απαγόρευση όπως η προβλεπόμενη από τις κρίσιμες διατάξεις του τροποποιηθέντος νόμου περί λαχειοφόρων αγορών αφορά τη χρήση ενός προϊόντος κατά την έννοια του άρθρου 1, σημείο 9, της οδηγίας 83/189.
- 71 Επίσης, η επίδικη της κύριας δίκης απαίτηση δεν αφορά τα μηχανήματα παιγνίων κατά την κυκλοφορία τους στην αγορά, αλλά τον κύκλο ζωής τους μετά την κυκλοφορία τους στην αγορά, σύμφωνα με τον ορισμό της έννοιας «άλλη απαίτηση» του άρθρου 1, σημείο 3, της οδηγίας 83/189.
- 72 Για να χαρακτηριστεί ως «άλλη απαίτηση», κατά την έννοια του άρθρου 1, σημείο 3, της οδηγίας 83/189, μια επιταγή όπως η επίδικη της κύριας δίκης απαγόρευση χρήσεως αυτόματων μηχανημάτων παιγνίων, πρέπει να αποτελεί «συνθήκη» χρησιμοποίησεως, εν προκειμένω, του οικείου προϊόντος και να μπορεί να επηρεάσει σημαντικά τη σύνθεση, τη φύση ή την εμπορία του προϊόντος αυτού.
- 73 Τίθεται ωστόσο το ζήτημα αν η εν λόγω απαγόρευση πρέπει να χαρακτηριστεί ως «συνθήκη» χρησιμοποίησεως του οικείου προϊόντος ή αν, αντιθέτως, πρόκειται για εθνικό μέτρο το οποίο υπάγεται στην τρίτη κατηγορία τεχνικών κανόνων του άρθρου 1, σημείο 9, της οδηγίας 83/189, το οποίο εισήχθη επίσης στην οδηγία αυτή με την οδηγία 94/10, ήτοι στην κατηγορία που περιλαμβάνει ιδίως «νομοθετικές [...] διατάξεις των κρατών μελών που απαγορεύουν τη [...] χρήση ενός προϊόντος».

- 74 Το ζήτημα σε ποια από τις δύο αυτές κατηγορίες τεχνικών κανόνων υπάγεται ένα εθνικό μέτρο όπως το επίδικο της κύριας δίκης εξαρτάται από το περιεχόμενο της απαγορεύσεως που προβλέπει το εν λόγω μέτρο.
- 75 Συναφώς, είναι σημαντικό το ότι η εν λόγω τρίτη κατηγορία τεχνικών κανόνων που προβλέπει το άρθρο 1, σημείο 9, της οδηγίας 83/189 δεν περιλαμβάνει, αντιθέτως προς τη δεύτερη κατηγορία, δηλαδή τις «άλλες απαιτήσεις» κατά την έννοια του σημείου 3 της ίδιας οδηγίας, την προϋπόθεση η οικεία απαγόρευση να δύναται να επηρεάσει σημαντικά τη σύνθεση, τη φύση ή την εμπορία του προϊόντος.
- 76 Δεδομένου ότι αυτή η τρίτη κατηγορία τεχνικών κανόνων αφορά ιδίως την απαγόρευση χρησιμοποίησεως, πρέπει να πρόκειται για μέτρα των οποίων το περιεχόμενο βαίνει σαφώς πέραν του περιορισμού ορισμένων πιθανών χρήσεων του επίδικου προϊόντος και τα οποία, επομένως, δεν περιορίζονται στον απλό περιορισμό της χρήσεως του εν λόγω προϊόντος.
- 77 Όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας με το σημείο 70 των προτάσεών του, αυτή η κατηγορία τεχνικών κανόνων αφορά ειδικότερα εθνικά μέτρα που δεν αφήνουν περιθώριο για καμία άλλη χρήση πλην των ευλόγως αναμενόμενων για το οικείο προϊόν αμιγώς περιθωριακών χρήσεων. Στο αιτούν δικαστήριο απόκειται να εξακριβώσει αν αυτό συμβαίνει στην περίπτωση της απαγορεύσεως που περιλαμβάνει η επίδικη της κύριας δίκης εθνική διάταξη.
- 78 Αν, κατόπιν της εν λόγω εξακριβώσεως, αποδειχθεί ότι δεν συντρέχει η περίπτωση αυτή στην υπόθεση της κύριας δίκης, η εν λόγω εθνική διάταξη μπορεί να χαρακτηριστεί ως «άλλη απαίτηση», δεδομένου ότι η εξέταση αυτής της απαιτήσεως είναι de jure υποχρεωτική για τη χρήση του προϊόντος εντός του

οικείου κράτους μέλους, κατά την έννοια του άρθρου 1, σημείο 9, της οδηγίας 83/189. Στην περίπτωση αυτή, ωστόσο, στο αιτούν δικαστήριο απόκειται επίσης να εξακριβώσει αν η επίδικη απαγόρευση μπορεί να επηρεάσει σημαντικά τη σύνθεση, τη φύση ή την εμπορία του προϊόντος, κατά την έννοια του σημείου 3 της ίδιας οδηγίας.

79 Κατά τις εν λόγω εξακριβώσεις στις οποίες πρέπει να προβεί το αιτούν δικαστήριο, είναι σκόπιμο να εξεταστούν, μεταξύ άλλων, οι ενδεχόμενες συνέπειες του επιχειρήματος της Πορτογαλικής Κυβερνήσεως ότι τα οικεία αυτόματα μηχανήματα παιγνίων μπορούν να προγραμματιστούν και, αν παραστεί ανάγκη, να επαναπρογραμματιστούν προκειμένου να εκπληρώσουν ορισμένες λειτουργίες.

80 Κατόπιν των προεκτεθέντων, στα δύο πρώτα ερωτήματα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι εθνικές διατάξεις όπως αυτές του νόμου περί λαχαιοφόρων αγορών, στο μέτρο που περιλαμβάνουν απαγόρευση διοργάνωσης τυχηρών παιγνίων μέσω της εκμεταλλεύσεως ορισμένων αυτόματων μηχανημάτων παιγνίων μπορούν να αποτελέσουν τεχνικό κανόνα κατά την έννοια του άρθρου 1, σημείο 9, της οδηγίας 83/189, εφόσον αποδειχθεί ότι το περιεχόμενο της επίδικης απαγορεύσεως δεν αφήνει περιθώριο για καμία άλλη χρήση του προϊόντος, πλην των ευλόγως αναμενόμενων για το οικείο προϊόν αμιγώς περιθωριακών χρήσεων, ή, αν δεν συντρέχει αυτή η προϋπόθεση, εφόσον αποδειχθεί ότι η εν λόγω απαγόρευση μπορεί να επηρεάσει σημαντικά τη σύνθεση, τη φύση ή την εμπορία του εν λόγω προϊόντος.

Επί του τρίτου ερωτήματος

81 Με το τρίτο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ερωτά, κατ' ουσίαν, αν, στο πλαίσιο εθνικής κανονιστικής ρυθμίσεως, ο νέος ορισμός τον οποίο περιλαμβάνει ο νόμος του 1996 για μια υπηρεσία σχετική με την κατασκευή προϊόντος, και, ειδικότερα, για την υπηρεσία εκμεταλλεύσεως ορισμένων μηχανημάτων τυχηρών παιγνίων, μπορεί να αποτελέσει τεχνικό κανόνα ο οποίος χρήζει κοινοποιήσεως βάσει της οδηγίας 83/189, αν ο νέος αυτός ορισμός έχει επιπτώσεις στη χρήση του προϊόντος.

82 Συναφώς, επιβάλλεται, καταρχάς, η υπενθύμιση ότι δεν μπορεί να θεωρηθεί ως «σχέδιο» τεχνικού κανόνα κατά την έννοια του άρθρου 1, σημείο 3, της οδηγίας 83/189 ούτε, κατά συνέπεια, να χρήζει κοινοποιήσεως ένα εθνικό μέτρο που αναπαράγει ή αντικαθιστά, χωρίς την προσθήκη τεχνικών προδιαγραφών ή άλλων νέων ή συμπληρωματικών απαιτήσεων, υφιστάμενους τεχνικούς κανόνες, αν οι κανόνες αυτοί κοινοποιήθηκαν προσηκόντως στην Επιτροπή (βλ., υπό την έννοια αυτή, προπαρατεθείσα απόφαση Colim, σκέψη 22). Εν προκειμένω, πρέπει να ληφθεί υπόψη η ημερομηνία θέσεως σε ισχύ της οδηγίας 83/189 όσον αφορά το Βασίλειο της Σουηδίας.

83 Ακολούθως, όπως τονίστηκε με τη σκέψη 41 της παρούσας αποφάσεως, το ζήτημα αν η διοργάνωση τυχηρών παιγνίων μέσω της εκμεταλλεύσεως ορισμένων αυτόματων μηχανημάτων παιγνίων και, ειδικότερα, των επίδικων της κύριας δίκης «lyckohjulsspel» προβλεπόταν ήδη στο αρχικό κείμενο του νόμου περί λαχειοφόρων αγορών, οπότε ο νόμος του 1996 περιορίστηκε στη διευκρίνιση του σημείου αυτού ή αν, αντιθέτως, αυτός ο τελευταίος νόμος εισήγαγε την εν λόγω απαγόρευση στον νόμο περί λαχειοφόρων αγορών αποτελεί ζήτημα εθνικού δικαίου που εμπίπτει στην αρμοδιότητα του αιτούντος δικαστηρίου.

84 Τέλος, από την απάντηση στα δύο πρώτα ερωτήματα προκύπτει ότι ένα εθνικό μέτρο που επιβάλλει περιορισμούς σε μια υπηρεσία όπως αυτή που συνίσταται στην εκμετάλλευση ορισμένων αυτόματων μηχανημάτων παιγνίων μπορεί, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, να αποτελέσει τεχνικό κανόνα ο οποίος χρήζει κοινοποιήσεως βάσει της οδηγίας 83/189.

85 Κατόπιν των προεκτεθέντων, στο τρίτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι ο νέος ορισμός μιας υπηρεσίας σχετικής με την κατασκευή προϊόντος, όπως αυτός τον οποίο περιλαμβάνει ο νόμος του 1996 και, ειδικότερα, της υπηρεσίας που συνίσταται στην εκμετάλλευση ορισμένων μηχανών τυχηρών παιγνίων, μπορεί να αποτελέσει τεχνικό κανόνα ο οποίος χρήζει κοινοποιήσεως βάσει της οδηγίας 83/189, αν αυτή η νέα ρύθμιση δεν περιορίζεται στο να αναπαραγάγει ή να

αντικαταστήσει, χωρίς την προσθήκη τεχνικών προδιαγραφών ή άλλων νέων ή συμπληρωματικών απαιτήσεων, υφιστάμενους τεχνικούς κανόνες κοινοποιηθέντες προσηκόντως στην Επιτροπή, εφόσον οι κανόνες αυτοί θεσπίστηκαν πριν από τη θέση σε ισχύ, στο οικείο κράτος μέλος, της οδηγίας 83/189.

Επί του τέταρτου ερωτήματος

⁸⁶ Με το τέταρτο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ερωτά το Δικαστήριο σχετικά με τη σημασία που πρέπει να αποδώσει, όσον αφορά την υποχρέωση κοινοποιήσεως που προβλέπει η οδηγία 83/189, στις ακόλουθες περιστάσεις:

- στη μετάβαση, στο πλαίσιο της εθνικής κανονιστικής ρυθμίσεως, από μια απαίτηση σχετικής αδείας σε ένα καθεστώς απαγορεύσεως
- στην αξία του προϊόντος ή της υπηρεσίας
- στις διαστάσεις της αγοράς του προϊόντος ή της υπηρεσίας
- στις συνέπειες της εφαρμογής νέων διατάξεων εσωτερικού δικαίου στη χρήση του προϊόντος, δηλαδή στο αν η εφαρμογή τους συνεπάγεται την ολική απαγόρευση χρήσεως ή τη μερική απαγόρευση και τον περιορισμό της σε έναν από τους πιθανούς τομείς χρήσεως.

- 87 Όσον αφορά την πρώτη περίπτωση που επισημαίνει το αιτούν δικαστήριο, ήτοι τη μετάβαση, στο πλαίσιο της εθνικής κανονιστικής ρυθμίσεως, από μια απαίτηση σχετικής αδείας σε ένα καθεστώς απαγορεύσεως, επιβάλλεται να υπομνησθεί ότι το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι οι εθνικές διατάξεις που απλώς προβλέπουν προϋποθέσεις για την εγκατάσταση επιχειρήσεων, όπως οι διατάξεις που εξαρτούν την άσκηση επαγγελματικής δραστηριότητας από προηγούμενη έγκριση, δεν συνιστούν τεχνικούς κανόνες υπό την έννοια του άρθρου 1, σημείο 9, της οδηγίας 83/189. Πράγματι, οι τεχνικοί κανόνες υπό την έννοια της εν λόγω διατάξεως δεν αποτελούν προδιαγραφές αφορώσες τους επιχειρηματίες, αλλά προδιαγραφές καθορίζουσες τα χαρακτηριστικά των προϊόντων (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Canal Satellite Digital, σκέψη 45 και την εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 88 Συνεπώς, μια εθνική ρύθμιση που επιβάλλει υποχρέωση σχετικής αδείας όσον αφορά υπηρεσίες εκμεταλλεύσεως ορισμένων αυτόματων μηχανημάτων παιγνίων δεν αποτελεί τεχνικό κανόνα κατά την έννοια του άρθρου 1, σημείο 9, της οδηγίας 83/189.
- 89 Όσον αφορά το ζήτημα αν ένα καθεστώς απαγορεύσεως υπηρεσίας εκμεταλλεύσεως ορισμένων αυτόματων μηχανημάτων παιγνίων ασκεί επιρροή από απόψεως υποχρεώσεως κοινοποιήσεως, επιβάλλεται η επισήμανση ότι το ζήτημα αυτό συγχέεται με εκείνο που εγείρει η τέταρτη περίπτωση του τετάρτου προδικαστικού ερωτήματος.
- 90 Σύμφωνα με την απάντηση που δόθηκε στα δύο πρώτα ερωτήματα, ένα εθνικό μέτρο που περιέχει απαγόρευση της εν λόγω υπηρεσίας δύναται, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, να αποτελέσει τεχνικό κανόνα κατά την έννοια του άρθρου 1, σημείο 9, της οδηγίας 83/189.
- 91 Όσον αφορά τη δεύτερη και την τρίτη περίπτωση του τετάρτου προδικαστικού ερωτήματος, επιβάλλεται να υπομνησθεί, όπως επισημάνθηκε με τη σκέψη 50 της

παρούσας αποφάσεως, ότι η οδηγία 83/189 προβλέπει ένα διαδικαστικό μηχανισμό προληπτικού ελέγχου, με τον οποίο μπορεί να εξακριβωθεί αν ένας εθνικός τεχνικός κανόνας εμπίπτει στις διατάξεις της Συνθήκης περί ελεύθερης κυκλοφορίας εμπορευμάτων και, αν συντρέχει η προϋπόθεση αυτή, να εξεταστεί αν ο εν λόγω κανόνας συμβιβάζεται με τις διατάξεις αυτές.

- 92 Συναφώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι με τη σκέψη 51 της παρούσας αποφάσεως κρίθηκε ότι οι ενδεχόμενες συνέπειες του τεχνικού κανόνα στο ενδοκοινοτικό εμπόριο δεν ελήφθησαν υπόψη από την οδηγία 83/189 ως κριτήριο για τον καθορισμό του πεδίου εφαρμογής της, όσον αφορά, ειδικότερα, την υποχρέωση κοινοποιήσεως που προβλέπει.
- 93 Αν ένα εθνικό μέτρο εμπίπτει στο εν λόγω πεδίο εφαρμογής, ο διαδικαστικός μηχανισμός προληπτικού ελέγχου που προβλέπει η οδηγία 83/189 καθιστά, ενδεχομένως, δυνατή την εκτίμηση των εν λόγω συνεπειών.
- 94 Εξάλλου, όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας με το σημείο 86 των προτάσεών του, οι κανόνες που έθεσε η οδηγία 83/189 για την οριοθέτηση του πεδίου εφαρμογής της υποχρέωσης κοινοποιήσεως την οποία περιλαμβάνει δεν προβλέπουν εξαίρεση *de minimis*, ήτοι μια εξαίρεση βάσει της οποίας απαλλάσσονται από την υποχρέωση αυτή εθνικά μέτρα που έχουν ελάχιστες μόνο συνέπειες στο ενδοκοινοτικό εμπόριο.
- 95 Κατόπιν των προεκτεθέντων, επιβάλλεται να δοθεί στο τέταρτο ερώτημα η εξής απάντηση:
- η μετάβαση, στο πλαίσιο της εθνικής κανονιστικής ρυθμίσεως, από μια απαίτηση αδειάς σε ένα καθεστώς απαγορεύσεως μπορεί να αποτελέσει κρίσιμο στοιχείο από άποψης της υποχρέωσης κοινοποιήσεως που προβλέπει η οδηγία 83/189.

- η αξία του προϊόντος ή της υπηρεσίας ή οι διαστάσεις της αγοράς του προϊόντος ή της υπηρεσίας αποτελούν περιστάσεις οι οποίες δεν ασκούν επιρροή από απόψεως της υποχρέωσης κοινοποίησης που προβλέπει η εν λόγω οδηγία.

Επί των δικαστικών εξόδων

- ⁹⁶ Δεδομένου ότι η διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπόμπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (δεύτερο τμήμα) αποφαινεται:

- 1) Εθνικές διατάξεις όπως ο νόμος (1994:1000) περί λαχειοφόρων αγορών [lotterilagen (1994:1000)], όπως τροποποιήθηκε με τον νόμο (1996:1168) για την τροποποίηση του νόμου περί λαχειοφόρων αγορών [lag om ändring i lotterilagen (1996:1168)], στο μέτρο που περιλαμβάνουν απαγόρευση διοργάνωσης τυχηρών παιγνίων μέσω της εκμεταλλεύσεως ορισμένων αυτόματων μηχανημάτων παιγνίων, μπορούν να αποτελέσουν τεχνικό κανόνα, κατά την έννοια του άρθρου 1, σημείο 9, της οδηγίας 83/189/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 28ης Μαρτίου 1983, για την καθιέρωση μιας διαδικασίας πληροφόρησης στον τομέα των τεχνικών προτύπων και προδιαγραφών, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 94/10/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Μαρτίου 1994,

εφόσον αποδειχθεί ότι το περιεχόμενο της επίδικης απαγορεύσεως δεν αφήνει περιθώριο για καμία άλλη χρήση του προϊόντος, πλην των ευλόγως αναμενόμενων για το οικείο προϊόν αμιγώς περιθωριακών χρήσεων, ή, αν δεν συντρέχει αυτή η προϋπόθεση, εφόσον αποδειχθεί ότι η εν λόγω απαγόρευση μπορεί να επηρεάσει σημαντικά τη σύνθεση, τη φύση ή την εμπορία του εν λόγω προϊόντος.

- 2) Ο νέος ορισμός υπηρεσίας αφορώσας την κατασκευή ενός προϊόντος, τον οποίο περιλαμβάνει εθνική διάταξη όπως ο νόμος (1996:1168) και, ειδικότερα, της υπηρεσίας που συνίσταται στην εκμετάλλευση ορισμένων μηχανών τυχηρών παιγνίων, μπορεί να αποτελέσει τεχνικό κανόνα ο οποίος χρήζει κοινοποίησεως βάσει της οδηγίας 83/189, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 94/10, αν αυτή η νέα ρύθμιση δεν περιορίζεται στο να αναπαραγάγει ή να αντικαταστήσει, χωρίς την προσθήκη τεχνικών προδιαγραφών ή άλλων νέων ή συμπληρωματικών απαιτήσεων, υφιστάμενους τεχνικούς κανόνες κοινοποιηθέντες προσηκόντως στην Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εφόσον οι κανόνες αυτοί θεσπίστηκαν πριν από τη θέση σε ισχύ, στο οικείο κράτος μέλος, της οδηγίας 83/189.
- 3) Η μετάβαση, στο πλαίσιο της εθνικής κανονιστικής ρυθμίσεως, από μια απαίτηση σχετικής αδείας σε ένα καθεστώς απαγορεύσεως μπορεί να αποτελέσει κρίσιμο στοιχείο από απόψεως της υποχρέωσεως κοινοποίησεως που προβλέπει η οδηγία 83/189, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 94/10.

Η αξία του προϊόντος ή της υπηρεσίας ή οι διαστάσεις της αγοράς του προϊόντος ή της υπηρεσίας αποτελούν περιστάσεις οι οποίες δεν ασκούν επιρροή από απόψεως της υποχρέωσεως κοινοποίησεως που προβλέπει η εν λόγω οδηγία.

(υπογραφές)